

Brandner, Aleš

Seminář východoslovanských jazyků a literatur

In: *Ústav slavistiky : východiska a perspektivy*. Pospíšil, Ivo (editor); Paučová, Lenka (editor). Vydání první Brno: Masarykova univerzita, 2019, pp. 15-18

ISBN 978-80-210-9286-0; ISBN 978-80-210-9287-7 (online : pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/141265>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Studie a texty

Seminář východoslovanských jazyků a literatur

Aleš Brandner

Seminář východoslovanských jazyků a literatur zajišťuje výuku jazykovědných a literárněvědných disciplín pro obory ruština a ukrajinština a vědecké bádání v této oblasti.

Vědecká a pedagogická činnost v oboru rusistiky se na brněnské filozofické fakultě rozvíje-la zprvu (po založení brněnské univerzity v roce 1919) v rámci srovnávací slovanské jazykovědy a paleoslovenistiky. Jako samostatný obor se studium rusistiky datuje od roku 1923, kdy do Brna přišel Sergij Grigorjevič Vilinskij (1976–1950), někdejší profesor univerzity v Oděse. Pracoval zde až do roku 1950. Přestože byl svým vzděláním badatel spíše jazykovědného zaměření, věnoval pozornost literárněvědné problematice, zejména medievalistice, později pak i ruské literatuře 18. a 19. století i přelomu 19. a 20. století. Počátkem studijního roku 1928/29 přišel do Brna z Bratislavy Frank Wollman (1888–1969), profesor srovnávacích dějin slovanských literatur. Jeho zásluhou byla v širším rámci slovanské komparatistiky pěstována též literárněvědná rusistika. V Brně působil až do svého odchodu do důchodu v roce 1959. Brněnské rusistice se dodalo vydatné posily v osobě Romana Osipoviče Jakobsona (1896–1982). Nastoupil zde v roce 1933 jako docent, v roce 1933 byl jmenován profesorem. Jeho vědecký záběr přesahoval hranice lingvistického bádání, zasahoval i problémy literárněvědné. V roce 1939 z rasových důvodů odešel do ciziny. Dalším předválečným vyučujícím ruštiny byl Bořivoj Novák (1906–1973). Zasloužil se o vybavení slavistických a rusistických knižních fondů brněnské filozofické fakulty. V osobě Bořivoje Nováka a Franka Wollmana byla zabezpečena i kontinuita brněnské rusistiky po II. světové válce s rusistikou předválečnou.

Po skončení II. světové války se vytvořily předpoklady pro rozvoj rusistiky jako samostatného vědeckého a pedagogického oboru. Studium rusistiky dostalo kvalitativně nový charakter: ruština byla zavedena jako povinný vyučovací předmět na základních a středních školách. Nastala naléhavá potřeba vychovávat učitelské kádry rusistů pro výuku na školách. Současně však bylo nutno vybudovat i sám učitelský sbor vyučujících ruský jazyk a literaturu na fakultě a rusistiku konsolidovat jako jeden ze stěžejních oborů. Proto byla v roce 1951 zřízena samostatná katedra rusistiky a literární vědy jako nová organizační jednotka pedagogické a vědecké činnosti. K předválečným odborníkům byl doplněn učitelský sbor o první mladé absolventy, kteří dostudovali už po II. světové válce a ruština byla jejich základní specializací (Stanislav Žaža, František Březina, Roman Mrázek, Jiří Brym, Jaroslav Burian, Jaroslav Mandát, Miroslav Mikulášek, Danuše Kšicová; později Mečislav Krhoun, Vlasta Vlašínová, Jiří Bronec, Jiří Jiráček, Jana Jelínková, Ljubov Lízalová). V této souvislosti třeba vzpomenout také Marii Koutnou (1902–1979), absolventku pražské univerzity, která po osvobození působila na katedře jako lektorka ruského jazyka a byla také pověřena přednáškami ze staré ruské literatury a literatury 18. století. Působila zde až do odchodu důchodu v roce 1963.

Rusistika jako odborné badatelské odvětví a aprobační specializace byla na filozofické fakultě dlouho pěstována jako širší filologický obor, zahrnující jazykovou i literární složku. Rozmach badatelské a pedagogické činnosti si vyžádal v roce 1965 rozdělení katedry na dva organizační celky, takže od té doby se jazykovědná rusistika soustřeďovala v rámci Katedry ruského jazyka, literárněvědná rusistika byla pěstována na Katedře ruské a sovětské literatury. Tento stav přetrvával až do roku 1995.

Počátek ukrajinistiky na brněnské filozofické fakultě je spojen se jménem Mečislava Krhouna (1907–1982), který v roce 1960 přišel na tehdejší Katedru rusistiky. Jeho pedagogická činnost byla zaměřena na přednášky a semináře ze staré ruské literatury a ruského folkloru. Ve své odborné činnosti se věnoval dějinám ukrajinské a běloruské literatury. Pro zájemce z řad studentů konal výběrovou přednášku o rusko-ukrajinsko-běloruských literárních vztazích v 19. a ve 20. století a také praktická jazyková cvičení z ukrajinštiny. Po jeho odchodu do důchodu v roce 1972 nebyla na fakultě ukrajinština dále pěstována. Teprve na počátku 90. let, po rozpadu Sovětského svazu, kdy byla v roce 1992 vyhlášena nezávislost Ukrajiny a ukrajinština se stala úředním jazykem, vzrostl za hranicemi Ukrajiny zájem o studium tohoto jazyka. Na univerzitách při katedrách (ústavech) slavistiky vznikala oddělení ukrajinistiky (pokud tam už dříve nebyla). Jejich úkolem je pěstovat odbornou činnost v oblasti jazykovědné, literárněvědné, kulturologické, dále vychovávat odborníky-ukrajinisty, popř. pořádat pro zájemce lektoráty z ukrajinského jazyka. Podobně tomu bylo na brněnské univerzitě. V roce 1993 MŠMT potvrdilo pro Masarykovu univerzitu akreditaci oboru Ukrajinský jazyk a literatura a od studijního roku 1993/94 se realizuje na naší fakultě. Ve studijním roce 1994/95 po předchozí dohodě mezi vedením brněnské a kyjevské univerzity začala působit na oboru jako lektorka ukrajinského jazyka Halyna Myronova; po roce působení byla na základě výběrového řízení přijata do svazku katedry jako docentka.

Společensko-politické události na přelomu 80. a 90. let minulého století si vyžádaly nové organizační uspořádání pracovišť na fakultě. Na základě rozhodnutí Vědecké rady FF MU vznikl k 1. 9. 1995 Ústav slavistiky. Záměrem bylo scelení slavistických oborů, které byly v průběhu uplynulých desetiletí součástí různých pracovišť a soustředění vědeckého bádání. Ústav slavistiky byl rozdělen na oddělení – semináře. Organické pokračování někdejší Katedry ruského jazyka a Katedry ruské literatury představuje Seminář východoslovanských jazyků a literatur, který se zaměřuje ve vědecko-pedagogické činnosti především na studium rusistiky a ukrajinistiky v bakalářských a v navazujících magisterských studijních programech Ruský jazyk a literatura a Ukrajinský jazyk a literatura; v bakalářských programech Ruština se zaměřením na oblast firemní praxe, služeb a cestovního ruchu a Ukrajinská studia, a v navazujících magisterských studijních programech Učitelství ruského jazyka a literatury, Překladatelství ruského jazyka a Literární komparatistika. Běloruština je marginálně zastoupena nepravidelně vypisovanými volitelnými kurzy vedenými běloruskými mluvčími; s běloruskou literaturou a kulturou mají posluchači možnost se seznamovat během pravidelných výměnných studijních pobytů na univerzitě v Minsku nebo v rámci periodicky nabízených přednášek a seminářů. S přihlédnutím ke změnám, které se uskutečnily v oblasti politiky, ekonomiky a ve vztazích mezi jednotlivými zeměmi, a z hlediska k potřebám společenského uplatnění absolventů ukrajinistiky v praxi, je třeba, aby jejich příprava probíhala na nových lingvodidaktických základech výuky, které se musejí koncepčně lišit od tradičního pojetí. Proto od studijního roku 2016/2017 byl zařazen do bakalářského stupně studia obor Ukrajinská studia.

Oběma hlavními obory se prolíná komparatistické (srovnávací) zaměření vědecko-pedagogické činnosti semináře, které mají nadto areálový ráz; zvláště je to už zmiňovaný nový program Ukrajinská studia, ale i rusistické programy jako Ruština se zaměřením na oblast firemní praxe, služeb a cestovního ruchu a navazující magisterské studium zejména Literární komparatistika a dále Překladatelství ruského jazyka. Ruský jazyk a literatura a Ukrajinský jazyk a literatura mají své místo také v jednom z modulů oboru Filologicko-areálová studia a jsou součástí takřka všech doktorských programů, které zajišťuje a garantuje Ústav slavistiky (Ruský jazyk, Paleoslavistika a slovanské jazyky, Ruská literatura, Teorie a dějiny slovanských literatur, Literární komparatistika, Filologicko-areálová studia).

Do programu výběrových přednášek jsou zařazeny východoslovanské literatury jako celek i jejich folklor (Srovnávací studium slovanských literatur). Srovnávací aspekt literárního studia, navazující na vědecký profil zakladatelů brněnské slavistiky (Roman Jakobson, Frank Wollman

aj.), podporují i aktivity zapsaných profesních spolků sídlících na základě smlouvy s vedením filozofické fakulty na Ústavu slavistiky, a to České asociace slavistů, Středoevropského centra slovanských studií, Slavistické společnosti Franka Wollmana a Literárněvědné společnosti ČR. Všechny spolky mají celostátní charakter.

S ruským, ukrajinským a běloruským jazykem a s příslušnými literaturami mají posluchači možnost blíže se seznamovat v rámci zahraničních stáží, které jsou realizovány na základě podepsaných smluv s univerzitami v Kazani, Nižním Novgorodě, Petrohradě, Kyjevě, Lvově, Minsku, Ivano-Frankovsku a Ostrogu. Kromě toho mohou studenti v rámci studentské mobility (kvóty MŠMT, programy Erasmus, Erasmus Plus) vyjíždět na stáže na slavistická pracoviště jinde v zahraničí (Polsko, Rakousko, Německo aj.). Studenti navazujícího magisterského studia a doktorského studia s finanční podporou fakulty se pravidelně účastní mezinárodních studentských konferencí. Posluchači ukrajinistiky se také účastní překladatelských soutěží v Praze, dále každoročních studentských soutěží SLAVICA. Mnozí z nich zkoušejí své jazykové znalosti při práci u firem, které spolupracují s Ukrajinou.

Aktivita učitelů semináře se odráží jednak v účasti na domácích a zahraničních konferencích, jednak v jejich publikační činnosti. V individuálních výstupech jednak v periodikách *Linguistica Brunensia*, *Slavica litteraria*, v časopisu *Opera Slavica*, který se stal uznávaným fórem pro setkávání rusistů a slavistů z různých (především slovanských) zemí. Příspěvky brněnských i mimobrněnských rusistů najdeme též v nedávno vydávaném (od roku 2008) časopise *Novaja rusistika*, ale i v jiných časopisech a sbornících. Nutno dodat, že posledně zmiňovaný časopis vydává Česká asociace slavistů ve spolupráci s Filozofickou fakultou MU. Všechny uvedené časopisy jsou zařazeny do databáze ERIH plus. Ještě třeba uvést internetový časopis *Proudy*, který vydává Středoevropské centrum slovanských studií. S činností semináře je také spojen Kabinet rusistických studií.

Posluchači mají možnost seznámit se s metodologií a praxí vědeckého bádání i se studiem a praktickou spoluprací s uvedenými časopisy vydávanými Ústavem slavistiky nebo zmíněnými zapsanými spolky; jsou dostupné v digitální knihovně Filozofické fakulty MU na adrese <https://digilib.phil.muni.cz>.

Seminář (resp. jeho pracovníci) pořádají také pravidelné konference s mezinárodní účastí, mj. *Aktuální problémy současné jazykovědné rusistiky*, *Hodnoty v umění a literatuře*, *Rusistický seminář*, *Slavistické kolokvium*, *Střední Evropa včera a dnes: proměny koncepcí (jazyk – literatura – kultura – politika – filozofie)*, *Ukrajinistika v minulosti, přítomnosti, budoucnosti* a další semináře a workshopy, jichž se účastní badatelé z České republiky i zahraničí a také studenti doktorského studia (obr. 5–20). Učitelé a doktorandi semináře se podílejí na specifickém výzkumu Ústavu slavistiky. Doktorandi pořádají v Brně každoroční mezinárodní doktorandské konference (obr. 27–29).

Zmínit třeba také kooperaci našich pracovníků s mimofakultními pracovišti. Z brněnských je to Katedra ruského jazyka a literatury z Pedagogické fakulty MU formou pravidelné účasti na jejich konferencích. Kontakt udržujeme rovněž i s etymologickým oddělením brněnského pracoviště Ústavu pro jazyk český AV ČR (jeho rusistky Eva Havlová byla až do svého skonu a Ilona Janyšková je nadále členkou naší oborové komise pro ruský jazyk). Z mimofakultních pracovišť je to především Univerzita Palackého v Olomouci, s jejíž filozofickou fakultou máme po celá desetiletí čilé styky; v současnosti je to vzájemné členství v oborových radách a komisích pro doktorandy, vzájemné oponentury disertačních a habilitačních prací, profesorská jmenovací řízení, činnost recenzentská a v poslední době přímá kooperace autorská. V neposlední řadě je to pravidelná účast na jejich konferencích. Připomenout třeba i spolupráci s Filozofickou fakultou Ostravské univerzity. Každoročně se lingvisté účastnili jejich konferencí o ruštině ve sféře ekonomické a komerční, ale i jiných konferencí. Patří sem i vzájemné oponentury disertačních a habilitačních prací, ale také odborná příprava jejich doktorandů. Zmínit nutno také spolupráci s Univerzitou Hradec Králové s její pedagogickou fakul-

tou. Jednak je to účast na pravidelně konaných konferencích *Dialog kultur*, které tamní fakulta pořádá ve spolupráci s brněnskou filozofickou fakultou a Společností Franka Wollmana, dále odborná příprava jejich doktorandů a vzájemná oponentura disertačních a habilitačních prací. Součinností se vyznačují i vztahy s univerzitami na Slovensku (Bratislava, Prešov, Nitra, Banská Bystrica, Trnava). Kontakty udržujeme i s pracovišti v českých městech (Praha, Plzeň, Ústí nad Labem, České Budějovice, Opava).

Pokud jde o pracoviště vzdálenějšího zahraničí, realizují se návštěvy našich pracovníků na konferencích i pobyty při jiných příležitostech (jde o publikační, resp. korespondenční spolupráci). Především jsou to univerzity v Petrohradě, Moskvě, Iževsku, Nižním Novgorodě, Kyjevě, Lvově, Minsku, Szegedu, Budapešti, Berlíně, Magdeburku, Greifswaldu, Vídni, Salcburku aj.

K zahraničním kontaktům je třeba připočítat ještě tři formy, a sice: pobyty ruských a ukrajinských lektorů, kteří poskytují významnou pomoc při praktické výuce i jazykovědné činnosti pracoviště, dále četné přednášky zahraničních hostů, a to jednak pro studenty uskutečňované v týdenní blokové výuce, jednak pro učitele v rámci pobočky Jazykovědného sdružení České republiky a konečně v již zmíněných zahraničních stážích našich studentů. Činnost pracoviště má progresivní vývojový trend. Není uzavřenou kapitolou, ale odrazovým můstkem pro další vědecké a pedagogické snahy.

Současné personální složení semináře:

Profesoři:

prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc.
prof. PhDr. Josef Dohnal, CSc.

Docenti:

doc. PhDr. Aleš Brandner, CSc.
doc. PhDr. Jiří Gazda, CSc.
doc. Halyna Myronova, CSc.

Odborní asistenti:

Mgr. Olga Berger, Ph.D.
Mgr. Oxana Čmelíková, Ph.D.
PhDr. Taťána Juříčková, Ph.D.
PhDr. Petr Kalina, Ph.D.
Mgr. Josef Šaur, Ph.D.
Mgr. Stanislava Špačková, Ph.D.
Mgr. Polina Zolina, Ph.D.

Asistentka:

Mgr. Eva Reutová

Lektorky:

Mgr. Jana Bumbálková
Mgr. Tatjana Zaňko